

En kristendomsform der ikke-troen hører til: Teologisk counter-conduct i dag

Trygve Wyller

Universitetet i Oslo

Abstract: The chapter discusses whether the Foucauldian counter conduct concept also has a theological relevance today. In his analysis, Foucault located counter conduct as a practice, which reformatted and reconstructed the prevailing pastoral power. The intention was to strengthen individual independency in faith issues and to reduce the powers of ecclesial hierarchy.

One section in the article presents current interpretations of non-conventional ecclesial practices, from Norway and from Sweden. The discussion part presents significant perspectives from the so-called Scandinavian Creation Theology (SCT). The SCT gives theological prominence also to issues that seem not be directly relevant for faith matters. Everyday life issues are interpreted as aspects which are of strong significance for theology. This means that also what seems to be non-faith practices are theologically important.

The final discussion in the article that a practice where Muslims are given a prayer room within the basement of a Lutheran church in Sweden can be interpreted as contemporary, theological counter-conducts. The practice gives significance to people not pertaining to Christian faith. But it also recognizes the life forms of people as relevant for a Christian church. The conclusion is that recognizing non-faith as part of what is ecclesial relevant, can be seen as theological counter conducts today. This practice recognizes people's identity and reduces ecclesial hierarchies.

Keywords: Counter-conduct, pastoral power, ecclesiology, non-faith, migration

Fra mystikk til det flerkulturelle

Dette kapitelet handler om det finnes en teologisk counter-conduct i dag, og om hva slags type kristendomsformer en slik counter-conduct eventuelt kan føre til. Counter-conduct, slik vi bruker dette begrepet i denne boken, dreier seg jo om hvordan andre stemmer, kropper og praksiser kan bryte ut av sterkt hierarkiske strukturer og systemer. Kan man tenke seg noe slikt også innenfor det teologisk-kirkelige rom? Innebærer en teologisk counter-conduct at kristendommen trues, eller kan det tenkes at en moderne counter-conduct peker mot konturene av andre kristendomsformer enn de som vil avgrense det kristne til bestemte livsformer? Kan det tenkes kristendomsformer der ikke-troen har plass?

Den viktige forbindelsen mellom dette kapitelets spørsmål og Michel Foucaults analyser av pastoralmakt og counter-conduct er at både dette kapitelet og Foucault er opptatt av kristendomsformer. Michel Foucaults analyser av pastoralmakten hadde jo sin opprinnelse i kirkelige tradisjoner som går langt tilbake i tid. Pastoralmakten var den makten lederen i klosteret hadde over den enkelte munkens trosliv: Abbeden utøvde denne makten ved å samtale regelmessig med munkene for å sikre seg at de hadde et riktig forhold til Gud.

I sine senere år utviklet imidlertid Foucault også tanken om en praksis som innebar større selvstendighet for den enkelte og mindre makt for det geistlige hierarki (Davidson, 2011, s. 212ff). Foucault mente at det historisk fantes andre praksiser enn pastoralmakten innenfor kirkene og i klostrene. Det handlet om praksiser (conducts) der de troende selv i større grad tok ansvar og makt over sine egne liv. Counter-conduct var fortsatt en praksis innenfor kristendommen, men ofte i opposisjon til den mer etablerte pastoralmakten. Det handlet om å forstå tro annerledes, nettopp som et handlingsrom som verdsatte andre livsformer og andre trosuttrykk enn dem som var gjeldende rett i samtiden. Mystikken i senmiddelalderen var en slik bevegelse, etter Foucaults mening. Counter-conduct er derfor – i et historisk perspektiv – en strid om tolkning av kristendommen. Motmakten er ikke en alternativ makt, men en alternativ kristendom: «... the struggle was not conducted in the form of absolute exteriority, but rather in the form of the permanent use of tactical

elements that are pertinent in the anti-pastoral struggle to the very extent that they are part, even in a marginal way, of the general horizon of Christianity» (Foucault, 2007, s. 125).

Den helt iøynefallende forskjellen på senmiddelalderen og vår egen tid er jo den radikale endringen av kristendommens rolle i samfunnet. I middelalderen var kristendommen nærmest et monopol. I løpet av opplysningstiden ble det mulig å ikke tilhøre kirke og tro. I dag er kristendom (i Vesten) en av mange religioner i flerkulturelle samfunn. Men betyr det at ikke-troen ikke har noen plass i dagens kristendomsformer? Den kristendomsformen jeg er opptatt av å tegne omrisset av i dette kapitlet, mener at ikke-troen må ha en plass. Det er en slik kristendomsform jeg ville kalle en teologisk counter-conduct i dag.

Kapitlet skal drøfte dette temaet gjennom først å kommentere noen forskningsarbeider, andres og egne, fra de seneste årene. Felles for den kommenterte forskningen er at den fremstiller hvordan flere kirker i Skandinavia inngår i ulike former for samarbeid med andre grupper, andre sosiale bevegelser, andre trosretninger og folk med livsformer litt utenfor A4-boksen. Ofte forstår disse gruppene seg som alt annet enn kristne. Spørsmålet i dette kapitlet er derfor teologisk: Hva slags kristendomsform fremstår dersom slike ulike livsformer og trosformer tenkes som viktige sider ved hva kristendom (og kirke) er?

De to første forskningsarbeidene relaterer seg til Norge, et er fra Groruddalen som jo preges sterkt av at det opprinnelige etnisk norske flertallet med røtter i kristne tradisjoner nå er blitt til et mindretall. Dagens majoritet er muslimer og ikke-etnisk norske. Det andre eksempelet er fra Trondheim der den lokale bymisjonen inviterer alle folk inn i kirkens rom til mat og religiøse samlinger på de fleste av ukens dager.

De to andre forskningsarbeidene knytter an til det som skjer i den svenske menigheten Bergsjøen, en av de menighetene i dagens Skandinavia som har gått lengst i retning av, og i utvikling av, nye former for fellesskap. Denne menigheten har i mer enn 20 år stått i sentrum for et omfattende arbeid for og med flyktninger og det store flertallet ikke-etnisk svenske folk som bor i nærområdet. Hva innebærer dette, teologisk tenkt?

Multikulturalitet og kirke i dagens Skandinavia

Den svenske teologen – nå biskop i Stockholm – Andreas Holmberg publiserte sin doktorgrad i 2019. I boken *Kyrka i nytt landskap. En studie av levde ekklesiologi i Svenska kyrkan* spiller den svenske menigheten Bergsjøen en rolle som del av det praksislandskapet Holmberg bygger på i sin avhandling. Holmberg er opptatt av hvordan dagens svenske kirke kan videreføres i en kontekst av sterk flerkulturalitet. Hva må kirkene gjøre for å møte den nye virkeligheten, og samtidig bevare sin identitet?

Det er også et karakteristisk trekk ved mange av de menighetene Holmberg studerer, at diakonien spiller en stor rolle i det daglige. Men ikke minst Bergsjøen vektlegger at diakonien også innebærer å samarbeide med andre. For Holmberg blir dette samarbeidet viktig i en avsluttende vurdering av de empiriske studiene. For ham er Den svenske kirken i en endringsprosess. Tradisjonelt har Den svenske kirken utøvd kontroll og vært en mektig institusjon, både lokalt og nasjonalt. I dag er situasjonen annerledes. Nå må utfordringene heller møtes med tillit enn med kontroll. Med tillit mener Holmberg at kirkene møter «de andre» mer som partnere enn som underordnede: «... ett tillitspräglat förhållnings-sätt visavi omvärlden och i relation til Gud betraktas som ett förhållningssätt som är i takt med tiden och som är inspirerat av och återfinns hos Jesus själv och i evangeliernas berättelser» (Holmberg, 2019, s. 347).

Holmbergs teoretiske vokabular er annerledes enn den distinksjonen mellom pastoralmakt og counter-conduct som brukes i denne boken. Den tillitspregete kirken som i siste omgang fremstår som Holmbergs ideal, er først og fremst en sosial organisasjon blant andre i det flerkulturelle og postmoderne samfunnet. Men det er interessant og viktig at han retter oppmerksomheten mot menighetens rolle som del av et større nettverk på det lokale stedet. Dette er etter min mening betydningsfullt for den videre diskusjonen om dagens kirke har tendenser til en counter-conduct.

Holmberg selv tolker nettverkspraksisen i relasjon til gudstjenesten. Det er gudstjenesten som holder alle de ulike gruppene i nettverket sammen til et hele.

Felleskap – gemenskap – er et nøkkelord i analysen, men det ser ut til å være fellesskapet i gudstjenesten som er det mest grunnleggende. Oppsummerende hevder Holmberg: «Trots att det finns röster och

material som nyanserer bilden av gudstjänsten som centrum i nettverkskyrkornas församlingsliv, är den dominerande bilden sammantaget att ett kännetecken för gudstjänstlivet i nätverksförsamlingar är att det utgör *församlingens centrum*» (Holmberg, 2019, s. 198).

Denne tolkningen av gudstjenesten som menighetens sentrum er også det ikke overraskende sentrum i Holmbergs teologiske tolkning av det han kaller nettverkskirke. Dette er en tolkning som i første omgang synes både konvensjonell og forventet. Men det er, etter min mening, bare tilsynelatende. Når gudstjenesten gjøres til det sentrale kjennetegnet i den typen kristendomsformer som det her fokuseres på, er det noe helt sentralt og radikalt som blir borte fra det teologiske synsfeltet. De færreste teologer vil være uenige i at gudstjenesten er en viktig uttrykksform for kristendom som religion. Men den implisitte fokusering på fellesskap og deltakelse i bestemte aktiviteter som følger av oppmerksomheten på gudstjenesten svekker oppmerksomheten på andre forhold som, etter min mening, må tenkes inn om vi skal kunne oppdage hva kristendom som counter-conduct kan være i dag.

Den norsk-tyske teologen Carsten Schuerhoff har en tilnærming til sitt materiale som på mange måter minner om Holmberg. Likevel er hans fokus vesentlig annerledes. I boken *Verortet. Kirche und Liturgie im Wandel* (norsk (forf. overs.: Stedbundet. Kirke og liturgi i endring) (Schuerhoff, 2020) presenterer Schuerhoff intervjumateriale og feltnotater fra et område i Groruddalen, ofte kjent som et av de mest multireligiøse områdene i Oslo og dermed Norge.

Schuerhoffs utgangspunkt er en indrekirkelig diskusjon i Den norske kirke om hvordan gudstjenestene (liturgien) skal fornyes i en endret samtid. Målet for samtalen med informantene er å få deres refleksjoner og kommentarer om hvordan de tenker om gudstjenestene og mulighetene for at de kan kommunisere i vår tid. Veldig enkelt oppsummert ser det ut til at informantenes svar fordeler seg hovedsakelig i to grupper. Den ene gruppen er opptatt av gudstjenestenes teologiske profil og hvordan den fortsatt skal bringe tro til både menighet og til ikke-troende utenfor. Den andre gruppen tenker annerledes. Den er opptatt av at gudstjenestene må være «verortet», stedbundet (Schuerhoff, 2020, s. 377ff).

Denne gruppen informanter gjør dermed stedet til viktig forutsetning for, innholdet i en reform av gudstjenesten. Det handler om noe mer enn å se på stedet som en «kontekst» for gudstjenestene. Viktigst er kanskje at erfaringer som gjøres på stedet, må være viktige også for det som skjer i gudstjenestene. Schuerhoff knytter an til den tyske religionsforskeren Martina Löw som er opptatt av at rom er en prosess og en samhandling:

Gerade wenn Raum nicht als Hinter- oder Untergrund des Handelns konzipiert wird, sondern Raum in den Handlungsverlauf eingerückt wird, muß Menschen eine Verknüpfungsfähigkeit zugeschrieben werden, durch welche die einzelnen, Körper zu einer Anordnung verbunden werden. Die unterschiedlichen Raumvorstellungen des Alltags können als Aspekte dieser Konstruktionsleistungen betrachtet werden. (Det skjer en viktig endring når rom og sted ikke lenger bare fremstilles som bakgrunnskontekst for menneskelige handlinger. Når menneskers evne til å knytte seg til hverandre settes i sentrum, blir rom og sted selv en del av handlingsforløpet. Hverdagens mange forskjellige former for rom og sted må vi tenke oss som ulike sider ved denne måten vi konstruerer virkelighet på. (forfatterens oversettelse)) (Löw, 2017, s. 113, i Schuerhoff, 2020, s. 378)

På denne bakgrunn kan man si at også Schuerhoffs analyse av hva som er viktig for utvikling av kirker i Groruddalen, vektlegger tilsynelatende ytre forhold som sted og rom. Stedet er ikke en kontekst, det er en viktig forutsetning som bringer mening til hva det vil si å være kirke på ett bestemt sted. Det som skjer på stedet, berører og angår kirken på en måte som gjør at stedet ikke er noe «utenfor» kirken. Stedet, menneskene på dette stedet og hvordan de interagerer og bygger sine liv, er viktige aspekter av hva det vil si å være en lokal kirke.

En tilsvarende interesse kommer også til uttrykk i Gyrid Gunnes' doktoravhandling *Towards a diaconia of displacement: An empirical theological inquiry* (Gunnes, 2020). Gunnes har intervjuet og gjort fint feltarbeid i Vor Frues kirke i Trondheim. I denne kirken driver Kirkens Bymisjon et spesifikt arbeid for folk med ulike typer utfordringer (rus, psykiatri, bolig osv.) Det serveres regelmessige måltider nederst i kirkeskipet og det arrangeres gudstjenester der mange av de besøkende i prosjektet deltar aktivt.

Diskusjonen om hva slags kirke, og ikke minst hva slags type diakoni som karakteriserer dette arbeidet, står sentralt i Gunnes' avhandling. Hun etablerer ulike uttrykk for å tolke både kirke og diakoni. Et av dem er «diaconia of displacement».

Diaconia of displacement er et uttrykk inspirert av Bruno Latour. Med dette uttrykket vil Gunnes fortolke hvordan man kan forstå at kirkelige gjenstander og besøkende brukes og oppfører seg på en «overraskende» måte i Vor Frues kirke:

Displacement is a culturally sensitive mode of diaconia that takes into account that in cultures where Christianity and the dominant culture are historically intertwined, “incorrect” or surprising uses of empirical expressions of Christianity as churches, liturgies and objects may facilitate the creation of various kinds of justice. (Gunnes, 2020, s. 108)

I likhet med både Holmberg og Schuerhoff er Gunnes markant opptatt av hva som skjer når mennesker som ikke tradisjonelt tenkes inn som kirkefolk, plutselig er midt inne i den. Gunnes mener at det skaper en rettferdighet. Diaconia of displacement betyr at kirke og kirketing tas i bruk på en overraskende måte. Når det skjer, markeres og formes rettferdighet for gatefolk. Dette er en posisjon som det ikke er vanskelig å sympatisere med. Gunnes' vellykte begrep «diaconia of displacement» innebærer en posisjon som peker på viktige sider ved hva det vil si å være kirke. Men hva om vi går enda et skritt videre? Det jeg i dette kapitlet har kalt ikke-troen er et mye videre begrep og handler om at tro ikke spiller en viktig rolle i måten vi forholder oss til andre mennesker på. Kan kristendom og kirke også tenkes i forlengelse av ikke-troen?

Et eksempel – fra egen forskning – handler om fortrekksgardinet i kjelleren i Bergsjøen kirke i Gøteborg (Wyller, 2021a). Dette er den samme kirken som også utgjorde en viktig del av Andreas Holmbergs materiale nevnt tidligere i dette kapitlet. Holmberg var opptatt av hvordan Bergsjøens nettverksarbeid bidro til å utvide kirkens profil. For egen del har jeg fokusert mest på hvordan denne kirken har gitt rom til mennesker som vanligvis ikke gis rom i en kirke. Det viktigste av disse prosjektene er samarbeidet med en stor gruppe frivillige helse- og sosialarbeidere og jurister til fordel for irregulære flyktninger i denne delen av Sverige.

I dette prosjektet inngår en rekke tiltak for å skape tilhørighet og relasjoner for de mange flyktningene som kommer.

Fortrekksgardinet er et typisk eksempel. Det befinner seg i kirkens underetasje og er mest synlig som en liten skinne i taket der gardinet kan festes når det er bruk for det. Fortrekksgardinet markerer et lite muslimsk bønnerom til bruk i islams regelmessige bønnetider.

Det er jo litt spesielt. Et muslimsk bønnerom er jo ikke det første man venter å se når man besøker en kirke. Men det er nettopp dette man møter i denne kirken. Det er liten tvil om at bønnerommet radikalt utvider det som er mulig å gjøre i en kristen kirke. (Om materialitet som viktig kategori for å tenke ekklesiologisk, se Wyller, 2021c.)

Samlet sett fører disse fire eksemplene til det viktige spørsmålet: Er dette eksempler på en kirkelig counter-conduct i dag? De fire eksemplene er klart innbyrdes ulike og brukes av de fire forfatterne på teologisk forskjellige måter. Kan det likevel være noe felles med Bergsjøens nettverk, betydningen av sted i Groruddalen, displacements i Vor Frues kirke og bønnerommet i Bergsjøen kirke? Det finnes selvsagt en rekke svar knyttet til empiriske likheter og ulikheter mellom de fire eksemplene. Men til mitt formål vil en teologisk tolkning settes i fokus. Det er gjennom noen teologiske perspektiver man kan oppdage likheter som gjør disse eksemplene viktige som presentasjoner av hva en nåtidig kirkelig lokalisert counter-conduct kan være.

Skapelsesteologi i en ny tid

Den teologisk viktigste likheten mellom de fire eksemplene ovenfor er at helt praktiske hendelser settes i sentrum alle steder: Det finnes nettverk med ulike organisasjoner og personer, stedet spiller en stor rolle for hva menigheten må/kan gjøre, kirken åpner seg for mennesker som ellers ikke trækker den ned, eller en gruppe mennesker tilbys et eget rom de kan identifisere seg med. Mitt poeng er at alle slike ting, så trivielle de enn kan være, kan være implisitte presentasjoner av en kirkelig counter-conduct i dag. Det handler om hvilken rolle man kan tillegge slike helt praktiske forhold, og om slike konkrete handlinger tilkjennes noen form for teologisk betydning. Er de bare helt nødvendige praktiske ting

som er helt underordnet når en kirkelig profil skal tegnes, eller har de en viktig og undervurdert betydning?

Etter min vurdering har de praktiske sakene en viktig og undervurdert betydning. Eller sagt på en mer faglig presis måte: Det er når det kroppslige tillegges vekt at teologien og kirken kan bli counter-conduct. Det handler om en ny conduct, praksis, det er riktig. Men denne praksisen blir først «counter» når selve den teologiske konteksten re-formateres av praksisen. Spørsmålet blir følgelig: Kan det tenkes at en praksis der ikke-troende medvirker, er et avgjørende bidrag til forståelsen av hva en teologisk counter-conduct kan være i dag? Hverken Bergsjøens nettverk, Groruddalens multireligiøse steder, det muslimske bønnerommet eller mennesker med rusutfordringer i Vor Frues kirke kjennetegnes først og fremst av at de deltar på grunn av sin tro, de deltar på grunn av sine liv. Hva betyr det, teologisk sett?

Den skandinaviske skapelsesteologien som ble utviklet på 1950- til 1980-tallet (Gregersen et al., 2016; Løgstrup, 2008; Wingren, 1997), kan etter min mening gi viktige innspill til å kunne besvare disse viktige spørsmålene. Denne teologien har i alle år fokusert på at kropp og praktiske handlinger spiller en viktig rolle i teologien også utenom troens rom, fordi både kropp og praksis er en del av det teologien kaller skapelsen. I og for seg er imidlertid ikke det å bringe skapelsen inn i teologien spesielt oppsiktsvekkende. Den mest vanlige kirkelige trosbekjennelsen innledes jo på denne måten: «Jeg tror på Gud fader, himmelens og jordens skaper ...» Skapelse er en del av den kristne troen og ikke i seg selv hverken sensasjonell eller opprørsk.

Et viktig tema i datidens skandinaviske skapelsesteologi var imidlertid at skapelsen ikke var forbeholdt de kristne. Muslimer, ikke-troende og alle andre ikke-kristne er også skapte. Derfor fremhevet de skandinaviske skapelsesteologene allerede for minst to generasjoner siden at tro ikke var en forutsetning for å være en del av det kristne kaller skapelsen. Få, om noen, av disse teologene har trolig lest Foucaults arbeider om pastoralmakt og counter-conduct. Likevel er det noen interessante paralleller mellom Foucault og skapelsesteologene. Foucault var nesten besatt opptatt av maktens skjulte former for kontroll og overgrep der mennesker og grupper av mennesker ble oversett eller undertrykket.

Skapelsesteologene er tilsvarende sterkt kritiske til en kirke som overser betydningen av ikke-troens kropp og stemmes betydning for hvordan kristendomsformer blir til og formidles.

Den svenske teologen Gustaf Wingren argumenterte for eksempel utførlig for at det som skjer når det vokser nytt liv ut fra det som er blitt ødelagt og svekket, er teologisk betydningsfullt, også når det skjer utenfor troens rom (Wingren, 1997, 2011). Wingren kalte dette for recapitulatio med et begrep hentet fra den oldkirkelige teologen Ireneus (s. 125–202). Oversatt betyr recapitulatio nyskapelse/gjenskapelse eller gjenopprettelse. Wingrens poeng, som Ireneus', var at gjenskapelsen (recapitulatio) var viktig for å ta inn over seg hva kristendom var, det handlet om at alt kroppslig, alt fysisk, er en del av Guds vilje for verden. Guds verden er ikke avgrenset til det rent åndelige (sjelen). Guds verden blir til gjennom alt arbeid, i en verden der tro og ikke-tro inngår, for fornyelse og forbedring. Destruksjonen er alle steder, men like ofte finnes det recapitulatio, gjenskapelse av alt som er ødelagt.

Ireneus brukte recapitulatio-begrepet i strid med flere av sine samtidige teologer. På denne tiden mente mange innflytelsesrike teologer at åndelighet og det sjelelige livet var det eneste sentrale i trosformen kristendom. Det gjaldt å vende seg innover til sjelen og til den kirke som tok vare på og frelste sjelene. Til tross for at han levde omkring 1700 år etter Ireneus, mente Wingren at også hans egen samtids teologi var preget av mange av de samme holdninger som Ireneus sto overfor. Den indre frelsen var også nå blitt for dominerende på bekostning av alle menneskers kropp, de troendes så vel som de ikke-troendes. For Wingren handlet derfor konflikten om å holde fast på en kristendomsform som ikke ekskluderte ikke-troen som uviktig for spørsmålet om hva kristendom var. Når Gud er en Gud som også identifiserer seg med arbeidet for kropp og hverdagsliv, da finnes det en kristendomsform som inkluderer alt liv, også ikke-troens liv. Recapitulatio er ikke en kategori som fokuserer på en vending innover, men på tanken om at Gud er nærværende i skapelsen, uavhengig av en eksplisitt tilslutning til kristen tro eller ikke. I Wingrens fortolkning av recapitulatio er Gud til stede også der de mennesker som handler, ikke selv ser på seg selv som kristne. Wingren selv, og mange av hans elever, var mest fokusert på at skapelsesteologien dermed

understreket at Gud identifiserte seg med alt praktisk og kroppslig liv i verden. Om vi vender tilbake til dette kapitelets spørsmål, så handler det om hva slags type teologisk counter-conduct vi kan peke på i dag. Etter min mening fremstår den typen skapelsesteologi der ikke-troen inngår som en viktig side av kristendomsformen, som en interessant og betydningsfull teologisk counter-conduct i dag.

I de fire eksemplene jeg har presentert ovenfor, er det på dette punkt en forskjell på tolkningen av det muslimske bønnenrommet (Wyller) og stedet (Schuerhoff) på den ene siden, og nettverket med alle grupperinger (Holmberg) og det rusavhengige livet (Gunnnes) på den andre. I de to første eksemplene er det klart at ikke-troen i betydningen av all skapelse, tilkjennes en viktig side i kristendomstolkningen. I de to siste eksemplene ser det ut til at forskernes (Holmberg/Gunnnes) perspektiv først og fremst er å tilkjenne folk som ikke tradisjonelt tenkes som kirkefolk, plass i gudstjenesten. Dette er ikke det samme som å gjøre ikke-troen som skapelse til en del av kristendomstolkningen. Men det materialet Holmberg og Gunnnes fortjenstfullt presenterer, kan også leses annerledes. Det handler ikke først og fremst om å gi dem som ikke er tradisjonelle kirkefolk, plass i en gudstjeneste. Derimot handler materialet om det samme som i tilfellet bønnenrom og i tilfellet Groruddalen som sted: Vi oppdager en annen kristendomsform når menneskers konkrete liv og tilhørighet til et sted gjøres til viktige sider ved hva kristendom er.

Skapelsesteologi som counter-conduct

I denne bokens innledning ble det lagt vekt på at pastoralmakten har sin opprinnelse fra tidlig kristen tid. Pastoralmakten handler om abbedens, eller prestens, innflytelse over den enkelte troendes frelse. Motmakten vokser frem som en kritikk av at det geistlige hierarkiet skulle ha den fulle kontrollen over frelsen. Mystikken og de religiøse opprørsbevegelsene understreket at frelse og nærhet til Gud også finner sted i andre kanaler enn mellom presten/munken/nonnen og den enkelte. Den kan også skje som en ekstatisk opplevelse av indre forening mellom det guddommelige og den menneskelige sjelen. Eller det kan skje i radikal hengivenhet

til andre og i andre, nye sammenhenger som reduserer det hierarkisk-geistlige nærvær.

I denne kapitelet er det lagt vekt på at den skandinaviske skapelsesteologien kan sees på som en tilsvarende teologisk motmakt i dag. Med denne teologien kan et muslimsk bønnerom i en kristen kirke eller det lokale stedet bli tolket som viktige fenomener som også former hva kristendom er og betyr. Skapelsesteologien som counter-conduct ser på stedet og muslimske bønnerom som skapte livsformer som har en verdi og en betydning i seg selv, og som må tilkjennes betydning for troen og kirken. Her finnes mennesker som ønsker recapitulatio for egne liv. Skapelsesteologien tenker at slike former for recapitulatio skjer innenfor rammen av en kristendomsform der menneskers egne livsformer er sentrale, og det geistlige hierarki er mindre sentralt. På denne måten fremstår teologi som en praksis. Foucault kalte slike språklige praksiser for diskurser og mente med det at slike diskurser også var handlinger med makt i seg. Derfor tenker jeg meg at den typen kristendomstolkning jeg her skriver frem, også er en slik diskurs, en handling som peker på hvordan kristendomstolkninger kan være motmakt i vår egen tid.

Den danske teologen og filosofen K.E. Løgstrup (Løgstrup, 2008, s. 362) brukte i sin tid uttrykket «pilegrimsmyten» for å gi en beskrivelse av en innflytelsesrik kristendomstolkning. Pilegrimsmyten uttrykker at mennesket hele tiden er på vei mot noe bedre, mot det endelige lyset. Pilegrimen vandrer i verden, i det skapte, men det er ikke det viktigste. Viktigste er at det venter et liv på den andre siden.

Den skandinaviske skapelsesteologien tenker annerledes om livet her og nå enn det pilegrimsmyten gjør. Gud er ikke bare den som venter over grensen. Hverdagsliv og nåtidsliv har religiøs betydning nå.

Hvis man tolker bønnerommet, stedet og nettverkene i en slik sammenheng, åpner det seg en annen fortolkning av hva som er kristendom og kirke, enn det som kommer til uttrykk i pilegrimsmyten. Bønnerommet innebærer at fremmede menneskers skapte verden har en uttrykksform inne i kirken. Det samme gjelder for mennesker med rusproblemer. De er også skapte mennesker og manifesterer det innenfor kirkens dører. De som tillegger stedet en viktig rolle i hva som er kirkelig viktig, blir imøtekommet. Stedet er viktig fordi det presenterer hva skapelse er helt lokalt.

Og nettverkene som kirken engasjerer seg i, er mer enn sosiale nettverk, de er brokker av hvordan skapt liv er innvevde i det kirkene gjør.

Dette er tolkninger som er plausible sett fra et teologisk synspunkt. Det er slett ikke alltid slike tolkninger blir bekreftet av feltarbeid eller intervjuer med de menneskene det gjelder. De vil ofte ha andre motiver for det de gjør enn teologisk dogmatikk. Men teologi handler først og fremst om å tolke mulige måter Gud kan være til stede i menneskers liv på. Fra et teologisk synspunkt er det ingen som bestrider at Gud er verdens skaper. Men den teologiske striden og konflikten handler om hva det betyr i menneskers hverdagsliv og praksis. Pilegrimsmyten vektlegger den endelige frelsen «ved reisens ende» og hvor viktig det er å rense sine liv fra det som stenger på veien dit. Det fører til en bestemt kristendomsform der hverdagsliv og livspraksiser ikke har en verdi i seg selv, men primært er deler av vandringen fremover mot det evige. Å se på hverdagspraksiser som bidrar til å gjenreise liv som delaktighet i Guds recapitulatio nå, derimot, fører til en annen kristendomsform. I andre sammenhenger (Wyller, 2021a, 2021b) har jeg analysert og gitt teologiske tolkninger av den typen kristendom som gir plass til konkret og livgivende dagligliv som en viktig side ved dens uttrykksformer.

Betydningen av å gi folk rom: På alvor

Skapelsesteologien og den kristendomsformen den utvikler, mener jeg kan tolkes som en teologisk counter-conduct i dag. For Foucault var middelalderens mystikk counter-conduct fordi den tok vare på de Guds-erfaringer som kunne skje «direkte» mellom Gud og mennesker. Det innebar at pastoralmakten, det geistlige hierarki, ble svekket og gjort mindre viktig for denne nye typen kristendomsform. Den kristendomsformen som kommer til uttrykk i skapelsesteologien, er jo vesensforskjellig fra mystikken på en rekke måter. Men forestillingen om at det finnes en kristendomsform som ikke avgjøres av det geistlige hierarki, er likevel overraskende likt. I dag er utfordringen å verdsette alle former for levd liv som sidestilte og like betydningsfulle for hva som er kristendom, uavhengig av type tro. Når det skjer, kan ikke det *kirkelige* hierarki annet enn å tre tilbake. Og det er denne kirkelige tilbaketrekingen der mennesker

og deres handlinger trer frem i stedet, som er sentrum i denne kristendomsformen. Den er fortsatt troende og fortsatt kristen, men den vektlegger menneskelig liv, både troens og ikke-troens, som nødvendig deler av hvordan den forstår seg selv.

I et slikt perspektiv handler det om å gi levd liv rom i en kristen kirke. Denne kristendomsformen er counter-conduct fordi den lar seg forme av at alt levd liv har like viktige roller i den. De som deltar i bønnene bak fortrekksgardinet i Bergsjøen, er ikke kristne. Men fra et skapelsesteologisk perspektiv kan bønnerommet likevel leses som at det finnes en kristendomsform der recapitulatio for alt liv kan finne sted. Det handler om kirken som rom for alt levd liv.

Det er derfor gode grunner til å peke på slektskapet mellom denne kristendomsformen og Foucaults refleksjoner om counter-conduct. I Foucaults fremstillinger av de historiske opprinnelsene til counter-conduct handlet det om mystikken som en eksplisitt og intendert kritikk av den rådende pastoralmakten. Mystikken vokste frem blant mennesker som definitivt hørte til i «kristenheten», men som ikke lenger ville akseptere det tradisjonelle geistlige hierarki som eneste formidler mellom Gud og mennesker. Counter-conduct fremstår som en eksplisitt og intendert kritikk av pastoralmakten. Resultatet ble en svekkelse av hierarkiet og en mer likeverdig tilgang til det nærværet som ble erfart som Guds.

I den skapelsesteologisk baserte kristendomsformen er den empiriske og religiøse situasjonen en helt annen. Her er det dels selve tolkningen av fortrekksgardinet, stedet og nettverkene som representerer motmakten, counter-conduct. Tanken om at det finnes et skapt liv som kirken ivaretar, er en tanke som primært uttrykkes i tolkningen, ikke nødvendigvis blant aktørene selv. Men det er selve striden om tolkningen som er den viktige striden om hva kristendom er i dag. Kristendom ser helt annerledes ut dersom disse livsformene inkluderes. Det handler i alle de aktuelle tilfellene om en kristendomsform som reduserer det geistlige hierarkiets innflytelse over hva som er de mest uttrykksfulle former for kristendom. Det kan leves et hverdagsliv som også har del i den verden som er Guds. Counter-conduct innebærer en desentrering av kirken og en resentrering av folk.

I Bergsjøen, som så mange andre steder, er det imidlertid et tilsynelatende paradoks at det er pastoralmakten selv som gir tillatelse til, og trolig også setter opp, fortrekksgardin og bønnerom. Det samme er tilfellet i de andre eksemplene som er nevnt i dette kapitlet. Desentrering i retning folk er ofte iverksatt av pastoralmakten, den bidrar selv til sin egen desentrering. Fra et skapelsesteologisk perspektiv er dette ikke overraskende. Det er en skapelsesteologisk reflektert kristendomstolkning som gir grunnlag for å forstå bønnerommet, nettverkene og stedene som mer plass for folk og mindre plass for den kirkelige pastoralmakten. Likevel handler det om en kristendomsform og en kirke, det er kanskje dette som er et av de mest sentrale kjennetegn på hva kristendom er. Det som tilsynelatende ser ut som et paradoks – at det er pastoralmakten som iverksetter sin egen desentrering – er kanskje like mye det som må skje om kristendom skal kunne kommunisere troverdig og sant i enhver samtid. Counter-conduct former hva kristendom handler om.

Denne innenfrabevegelsen er imidlertid ikke ny i kirkehistorien. Også mystikkens counter-conduct vokste frem innenfra, fra troende som ønsket en endring fra innsiden av. Da blir det en agency inne i kirken: Det er kjennetegnet på en teologisk counter-conduct i vår egen samtid.

Referanser

- Davidson, A. (2011). In praise of counter-conduct. *History of the Human Sciences*, 24(4), 25–41.
- Foucault, M. (2007). *Security, territory, population*. Palgrave Macmillan.
- Gunnes, G. (2020). Towards a diaconia of displacement: Empirical theological inquiry [Doktoravhandling]. VID Vitenskapelige høyskole.
- Gregersen, N. H., Uggla, B. K. & Wyller, T. (Red.). (2017). *Reformation theology for a post-secular age: Løgstrup, Prenter, Wingren and the future of Scandinavian creation theology*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- Holmberg, A. (2019). *Kyrka i nytt landskap. En studie av levde ekklesiologi i Svenska kyrkan*. Artos.
- Løgstrup, K. E. (2008). *Skabelse og tilintetgørelse. Religionsfilosofiske betraktninger*. Gyldendal.
- Löw, M. (2017). *Raumsoziologie*. Suhrkamp.

- Schuerhoff, C. (2020). *Verortet. Kirche und Liturgie im Wandel. Eine Empirisch-theologische Studie zur Liturgie als Formwandlerin der Kirche*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- Wingren, G. (1997). *Människa och Kristen: En bok om Ireneus*. Artos.
- Wingren, G. (2011). *Credo: den kristna tros – och livsåskådningen*. Artos.
- Wyller, T. (2021a). The makeshift curtain: A generous Christianity: Ecclesiologies beyond the religious-secular binary. *Dialog*, 60(2), 1–6.
- Wyller, T. (2021b). Embodied spiritualities. Methodologies, practices, and the issue of generous Christianities. *Diaconia*, 12(1), 61–78.
- Wyller, T. (2021c). The sensory and the heterotopic. Traces of a decentering ecclesiology. I U. Roth & A. Gilly (Red.), *Die religiöse Positionierung der Dinge. Zur Materialität und Performativität religiöser Praxis*. Kohlhammer.